

Recensio

Эпоха. Культуры. Люди (история повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920-1950-е годы). – Харьков, 2004. – 364 с.

Гелінада Грінченко

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 8. – Харків; Київ: Критика, 2006. – С. 228-231.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4-87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

- © Східний інститут українознавства імені Ковальських
- © Автор статті
- © Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва
- © Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

Эпоха. Культура. Люди (история повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920-1950-е годы) // Материалы международной научной конференции (Харьков, сентябрь 2003 г.): Сб. докладов. – Х.: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. – 364 с.

Коли я взяла до рук цей, на перший погляд, добре збитий та міцно зшитий збірник, на звороті титульної сторінки мене одразу насторожила анотація, яка, за логікою наукового видання, повинна подавати коротку й містку інформацію про надруковані матеріали й орієнтувати потенційного читача в їх тематичних пріоритетах. Прочитую дослівно: «Содержатся материалы докладов участников международной научной конференции – исследователей истории повседневности СССР и Германии середины XX века из Украины, Германии и России». Відчуття легкої тривоги, яке виникло через цей, поза сумнівом, не відредагований анонс, посилюється під час читання вступної статті, де завдання конференції, матеріали якої упорядковано в цей збірник, сформульовано таким чином: «...сокращение дистанции между историками в процессе восприятия теоретических подходов и методических приемов... ибо каждый (историк) склонен по-разному и в разной степени заниматься разработкой теоретических концептов для своих исследований...» (с. 3). Але далі, пояснюючи, чому темою конференції було обрано СРСР і Німеччину і чому саме в цей період (1920–1950-ті рр.), автор дає надзвичайно «лаконічну» відповідь, яка, в свою чергу, породжує безліч додаткових запитань: «...потому что история повседневности помогает понять периоды диктатур...» І все. Одразу виникає бажання запитати не так автора вступної статті, як усіх організаторів конференції: диктатура кого/чого була в Німеччині в 20-х або 50-х роках ХХ століття? Далі, СРСР – це назва *країни*, державні ж утворення на території Німеччини в період між 20-ми й 50-ми роками мали цілу низку найменувань, і це механічне поєднання так і залишилось нез'ясованим. Як і поєднання в одній назві

(конференції і збірника) історії повсякдення й культурної історії, а не, наприклад, мікроісторії або історичної антропології.

Мої тривоги не були марними: загалом цей збірник породжує більше запитань, аніж містить ясних і аргументованих відповідей, не кажучи вже про переконливі наукові «історико-повсякденні» або культурно-історичні розробки. Із 26 доповідей (окреме питання – чому доповідей, адже матеріали збірника подано до відповідності правил оформлення статей, а не записаних на диктофон, розтекстованих і відредагованих авторами виступів) повною мірою проблемному полю історії повсякдення відповідають *лише* робіт, а культурній історії лише *одна*. Це тематичні дослідження В. І. Ісаєва («Повседневная жизнь в 1930-х годах: сравнительный анализ национал-социализма и сталинизма», с. 125–144), Ю. Ландау («Повседневная жизнь в индустриальной провинции Кузбасс в довоенное время», с. 160–171), Ю. Обертрайс («Повседневная жизнь в квартирах Ленинграда в 1920-е годы: микроистория», с. 222–236), О. Ю. Рожкова («Повседневная жизнь красноармейцев 1920-х годов: формы протеста», с. 248–267), а також теоретичні розробки А. О. Сальнікової («Источники по истории советской повседневности и проблемы их источниковедческой критики», с. 286–297) і Б. Цимана («Результаты и противоречия культурной истории. Некоторые замечания», с. 326–344).

Основну масу доповідей, що ввійшли до збірника, подано здебільшого шкідцями, фрагментами, начерками, ескізами, творами на історичні теми, а не аналітичними статтями. У найкращому випадку – це реконструкція окремих деталей (елементів) повсякденного життя, у найгіршому – переказ нормативних актів, постанов, указів і наказів партії або держави (найбільш показова щодо цього стаття А. В. Бистриченко «Условия труда и быта работников харьковского паровозостроительного завода накануне и во время Великой Отечественной войны», с. 59–65).

На мій погляд, причина укомплектування збірника статтями, здебільшого далекими від визначених напрямків, полягає в практиці механічного й недостатньо відрефлексованого застосування «модної» термінології до праць, написаних у «старій і добрій» позитивістській традиції. У невмінні або небажанні більшій частини авторського колективу, всупереч оптимістичним заклинам автора вступної статті, «занимаются разработкой теоретических концептов для своих исследований». І, головне, у явно недостатньому розумінні того, що історик повсякдення не відтворює побут або елементи навколишньої дійсності, він аналізує емоційні реакції і пере-

живання окремих людей стосовно їхнього побуту, життєвих проблем і їх осмислення, «мережі» взаємозв'язків і взаємодій індивідів у приватному, домашньому й позадомашньому, виробничому житті. Історія повсякдення є не вивченням офіційно-правової регламентації поведінки людей, а дослідженням групових та індивідуальних реакцій на приписані, продиктовані «згори» правила і закони, а також, що дуже важливо, мотивації цих реакцій і дій. На певному етапі дослідник історії повсякдення може зіткнутися з необхідністю реконструкції єдиної системи взаємозв'язків окремих елементів з метою визначення типовості ситуації, реакції або мотивації, а може обмежитися виділенням і описом *одиночного* «незвичайно звичайного» або «нормального виключення» (Е. Гренді) у системі норм поведінки і загальноприйнятого в цій соціокультурі порядку дій. Але, у будь-якому випадку, повсякдення – це якась система практичних знань і моделей поведінки, а не побутові умови та їх характеристики. Нова культурна історія, яка зародилася в межах і, якоюсь мірою, в полеміці з основними положеннями нової соціальної історії, передбачає конструювання соціального буття за допомогою культурної практики, можливості якої, у свою чергу, визначаються й обмежуються практикою саме повсякденних стосунків (Р. Шартъє), інакше кажучи – вона акцентує свою увагу на дискурсивному аспекті соціального досвіду і дискурсивній природі як історичного джерела, так і історичного знання загалом.

Безперечно прикрашає збірник робота відомого німецького історика Л. Нітхаммера «Восприятие войны в послевоенном обществе Германии» (с. 205–222), повному інтелектуальному задоволенню від прочитання якої, на жаль, заважає очевидна відсутність літературної редакції, що збіднює сприйняття ідей також інших авторів, чії роботи надруковано в перекладі (черговий ребус для читача збірника – німецькі колеги самі володіють російською мовою, а якщо ні, то хто перекладав їхні доповіді, адже етика наукової публікації передбачає зазначення прізвищ перекладачів, яких я ніде не виявила). Також незрозуміло, чому матеріали збірника не згруповано в тематичні блоки, а надруковано в алфавітному порядку прізвищ учасників конференції? Чому в змісті перед прізвищем німецького історика стоїть його повне ім'я, а перед прізвищами українських і російських дослідників – лише ініціали, і, нарешті, чому, згідно з якими такими стандартами в «Сведениях об авторах» колег з Німеччини в одному рядку через кому названо *докторами і кандидатами філософських наук?*

Намагаючись оцінити цей збірник як dokonаний історіографічний факт, я не можу позбутися відчуття нерозуміння і якоїсь незручності за колег, які його укладали. Мабуть, тому, що мене настирливо переслідує образ бездоганно декорованого торговельно-виставкового комплексу на зразок радянської ВДНГ, у павільйонах якої іноді виявляєш зразки переважно кустарного виробництва і не розумієш: а навіщо було зводити таку помпезну споруду (у нашому випадку конференцію), щоб наповнити виставкові площі (збірник) далеко не завжди відповідною продукцією?